

19e jaargang

nummer 3

maart 1983

DAAD EN GEDACHTE

**orgaan gewijd aan de problemen
van de zelfstandige arbeidersstrijd**

*Bij elke bijzondere handeling
gaat het denken aan het doen
vooraf. Bij het handelen van
klassen of massa's blijkt de
betekenis van het handelen
pas achteraf. Hier gaat de
daad vooraf aan het begrip.*

Theo Maassen

DAAD EN GEDACHTE

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDAGEN

Redactie en administratie:
Schouw 48-11, 8232 BD Lelystad
Postgiro 307695

E E N A A N G E P A S T " S O L I D A R I T E I T " Z O U B E S T
E E N S P E R S P E K T I E F K U N N E N H E B B E N

Indien de Poolse vakbeweging "Solidariteit" zich min of meer zou weten aan te passen aan de omstandigheden zoals die na de opheffing of zo men wil gedeeltelijke opheffing van de oorlogstoestand in het land gegeven zijn, dan zou uitgerekend deze verboden organisatie wel eens de nieuwe vakbeweging kunnen worden, die het militaire bewind bereid is toe te staan. Dat is ongeveer de strekking van een interview van het Franse dagblad "Libération" met de Poolse sociologe *Jadwiga Staniszkis*, in de herfst van het vorige jaar reeds gepubliceerd maar waarvan wij eerst dezer dagen kennis hebben genomen.

De woorden waarin wij deze strekking zojuist hebben samengevat zijn niet die van *Jadwiga Staniszkis* zelf. Met onze formulering wordt een weg aangeduid, die "Solidariteit" mogelijkwijze zou kunnen gaan. Wat *Jadwiga Staniszkis* daarentegen aanduidt, is de weg die naar haar mening "Solidariteit" zou moeten gaan. Zij pleit voor een dergelijke ontwikkeling; zij waarschuwt voor en zij keert zich tegen datgene wat zij definieert als *"een star vasthouden aan beginselen uit sentimentele overwegingen"*. In een kompromis met het regiem ziet zij de beste kansen voor de illegaal opererende vakbeweging. Het is onze overtuiging dat een dergelijke mening alleen maar een weerspiegeling is van datgene wat zich in werkelijkheid al bezig is te voltrekken. Wat naar de vorm en zonder enige twijfel ook in haar bewustzijn niet meer is dan een aanbeveling, niet slechts in het openbaar geuit, maar ook onder vier ogen verstrekt aan iemand als *Bujak* tot wiens adviseurs zij behoort 1), is in feite de weergave van een zich steeds duidelijker aftekenende realiteit. Wie oplettend toeziet kan niet anders konkluderen dan dat mevrouw *Staniszkis* datgene wat onvermijdelijk lijkt als *w e n s e l i j k h e i d* verwoordt.

1) In het bewuste interview deelt *Jadwiga Staniszkis* mee dat ze haar opvattingen met *Bujak* heeft besproken.

Antwoordend op de vragen van *Libération* komt mevrouw Staniszkis te spreken over de situatie zoals die in Polen bestond in mei en juni van het vorige jaar. Het was de tijd waarin Bujak en een aantal andere ondergedoken leiders van "Solidariteit" in een brief aan Jaruzelski hun bereidheid tot samenwerking toonden. *"Als men",* zegt Jadwiga Staniszkis, *"toen op een serieuze wijze had onderhandeld, zouden de kansen op een kompromis groter zijn geweest dan nu."* Ze verklaart vervolgens dat beide partijen, d.w.z. de illegale vakbeweging en het militaire bewind zich steeds vaster in hun eigen positie en opvatting hebben vastgebeten, dat de band tussen "Solidariteit" en de Poolse bevolking hoe langer hoe meer tot een mythe is geworden en dat het dagelijks leven voor strijd geen perspectief meer biedt. Om die reden verlangt zij, dat men de nieuwe vakbonden van het bewind - die nauwelijks iets voorstellen - niet langer boycot, maar er zich bij aansluit om er zich van te bedienen en er zijn stempel op te drukken. *"We moeten",* zegt ze, *"zoveel mogelijk gebruik maken van de mogelijkheden die de nieuwe door het regiem toegestane structuren ons bieden... Zonder een dergelijke tactiek riskeren wij, dat onze kracht wordt weggevreten."*

Wie zich er rekenschap van geeft, dat het regiem onmogelijk zal kunnen blijven vasthouden aan een beleid, dat andere vakbonden de plaats van "Solidariteit" dienen in te nemen en dat anderzijds "Solidariteit" onmogelijk een positie zal kunnen blijven innemen die deze vakbeweging tot een gevangene maakt van datgene wat mevrouw Staniszkis *"de ideologische houding van het KOR"* heeft genoemd, die begrijpt waarom zij er zo vast van overtuigd lijkt, dat er voor "Solidariteit" geen andere keus is dan die welke door haar wordt aangegeven, een keus die, zien wij 't goed, door iemand als Lech Walesa inmiddels al gemaakt is 2).

Jadwiga Staniszkis heeft volkomen gelijk wanneer zij er nadrukkelijk op wijst, dat konstrukties die geen rekening houden met de maatschappelijke realiteit geen enkele levensvatbaarheid hebben en dat de leiders van het KOR wat dat betreft er illusies op na houden. Wij onderschrijven eveneens haar zienswijze, dat de ondergrondse leiders van "Solidariteit" zoals Bujak en de inmiddels gearresteerde Frasiński *"in politieke termen"* aan de toekomst van hun beweging denken ofschoon hun de mogelijkheid om een politieke rol te spelen juist ontbreekt en zij zich binnen zulke nauwe grenzen moeten bewegen in het huidige Polen dat hun niets anders overblijft dan er *"romantische zienswijzen"* op na te houden. Een dergelijke kritiek van Jadwiga Staniszkis kan slechts één betekenis hebben: zij wijst de leiders van "Solidariteit" er op, dat de onverbiddelijke werkelijkheid geen ruimte laat voor hun wensen en dromen. Ook in Polen zal de vakbeweging niet dat zijn wat mogelijk de leiders voor ogen stond en wensten, maar de leiders zullen, al hun voorstellingen ten spijt, datgene zijn wat de beweging van hen maakt.

-
- 2) Hierop zou Walesa hebben kunnen doelen, toen hij aan een verslaggever van de *Sunday Times* verklaarde, dat hij tijdens z'n internering na de 13e december '81 nieuwe opvattingen ontwikkelde. (*Sunday Times* van 9 januari 1983).

=====

W A A R M A A K T M A R C E L V A N D A M Z I C H N U

P R E C I E S Z O R G E N O V E R ?

Bovenstaande vraag kwam bij ons op na lezing van een interview in het weekblad *De Tijd* van 18 februari j.l. Het onderwerp van het bewuste vraaggesprek was praktisch hetzelfde als dat waarover het op 13 februari ging in zijn TV-programma *De Achterkant van het gelijk*, namelijk het functioneren van de democratie, de vraag in hoeverre meerderheidsbeslissingen kunnen worden opgelegd aan minderheden die het daar volstrekt niet mee eens zijn en in hoeverre onder zulke omstandigheden burgerlijke ongehoorzaamheid gerechtvaardigd is.

Wat ons in het stuk in *De Tijd* niet minder opviel dan bij het kijken naar de TV-uitzending: Marcel van Dam gaat bij het stellen van vragen en bij het plaatsen van kanttekeningen zonder meer uit van de democratie, dat wil zeggen van een *a b s t r a k t e* democratie, die in werkelijkheid niet bestaat en nimmer heeft bestaan. Hij heeft het in zijn gesprek met twee redakteuren van het genoemde weekblad weliswaar over "*klassenstrijd*" - waarover aanstonds meer - maar hij zwijgt erover dat er van *klassenstrijd* slechts sprake is in een *klassensamenleving* en dat wanneer er in een *klassensamenleving* sprake is van datgene wat men "democratie" pleegt te noemen, het steevast gaat om de democratie van de heersende klasse 1).

't Is niet toevallig dat allerhande groepen die met de macht van deze heersende klasse en met de bestaande orde in botsing komen hoe langer hoe vaker verkondigen, dat de rechtsorde van de heersers niet de hunne is. In plaats van deze bekende leuze zouden bijvoorbeeld ook strijdende arbeiders, die met eigen stakings- of strijdkomitees duidelijk afstand van de bestaande democratie en haar organen nemen, op hun beurt - met een kleine variant - de overheden kunnen toevoegen: "*Uw democratie is de onze niet.*" Want of zij zich daarvan nu bewust zijn of niet, hun praktijk bewijst, dat er naast de *b u r g e r l i j k e* democratie die in diverse landen heerst, ook nog zoiets als de *a r b e i d e r s d e m o k r a t i e* bestaat, ook al treft men deze nog nergens ter wereld aan. Voor wie zich van het onderscheid tussen de burgerlijke democratie en de arbeidersdemocratie geen rekenschap gaf waren de vragen van Marcel van Dam (we doelen op het tv-programma) spits en zinnig. Voor wie zich daar wél rekenschap van gaf verloren ze herhaaldelijk iedere zin of betekenis. Dat was, bij dit onderwerp, de grote zwakte, die voorheen bij *De Achterkant van het gelijk* niet aan de dag was getreden. Het ging ditmaal om de achterkant van een *b e p a a l d* gelijk, dat alleen maar een gelijk was zolang men zich stilzwijgend op de bodem van de burgerlijke democratie plaatste.

Dat Marcel van Dam dat zélf doet is voor ons aan geen enkele twijfel

-
- 1) Om ieder werkelijk of voorgewend misverstand bij voorbaat uit te sluiten, verklaren wij hier nadrukkelijk dat wij zowel de westerse samenleving als die welke in Oost-Europa, China of Cuba bestaat voor een *klassensamenleving* houden en dat de afwezigheid van de burgerlijke democratie aldaar allerm minst wil zeggen dat men er geen heersende klasse aan zou treffen.

onderhevig. Waar de redakteuren van *De Tijd* hem aan het woord laten, daar zegt hij:

"Ik word buitengewoon onrustig van de grote rust waarmee iedereen doet alsof er niets aan de hand is. Een protest hier, een actie daar, maar verder niets. Men dient in de Kamer moties in, spreekt er schande van in afwachting van de volgende maatregel. Ik voorzie dat 't helemaal misloopt. Grote groepen mensen, vooral de ongrijpbare groep die niet georganiseerd is, v o e l je gewoon in opstand komen. Ik wil geen onheilsprofeet zijn, maar als je het mij vraagt: het loopt h e l e m a a l m i s . Als de onduidelijke groep die de meeste klappen opvangt in actie komt... Ik voorzie chaos. Opstand. Misschien gebeurt er niets, maar het gist... Je hebt mensen die hun huur niet betalen. Als zoiets nou eens een olievlek zou worden, dan sta je volstrekt machteloos, daar kun je niets tegen doen. Eén huurweigeraar kun je uit zijn huis zetten. Maar tienduizenden, daar kun je niets tegen doen. En dat is nog maar een onschuldig voorbeeld, dat is weinig gewelddadig, maar ook dat soort acties is op til. Wie weet wat de vonk was die de opstand onder ongeorganiseerde bouwvakkers in 1966 deed exploderen? Er was iets met vakantiezegels, en ineens was het in Amsterdam dagenlang bijna burgeroorlog. De Telegraaf werd in elkaar gegooid, straten werden opgebroken.. Maar kun jij achteraf uitleggen wat er precies gebeurde? Dat weet niemand. Ik v o e l dat er iets broeit; dat voél ik gewoon. Misschien drijft het over, maar misschien gebeurt het ook morgen. Ik heb precies hetzelfde gevoel als in het midden van de jaren zestig. Maar dan met dit verschil dat er toen een g e n e r a t i e was die op een wat ongebruikelijke manier van zich deed horen; nu is het een k l a s s e n s t r i j d en dat is aanzienlijk gevaarlijker... Je ziet in de hele samenleving een tendens naar ontbinding... Mijn grootste zorg is dat zo weinig mensen erover denken zoals ik. Dat niemand die zorg heeft. Ik ben kennelijk de enige die het ziet..."

Tot zover Marcel van Dam, die in dit vraaggesprek ook nog verklaart, dat "Lubbers geesten uit de fles haalt die hij er niet meer in kan krijgen" en die voorts te verstaan geeft, dat hij van het parlement geen hoge pet op heeft. Op een vraag van de verslaggevers of de chaos die hij voorziet als een soort burgeroorlog moet worden opgevat antwoordt hij bevestigend. Maar als één ding duidelijk is dan wel dit, dat Marcel van Dam over een eventuele burgeroorlog n i e t praat vanuit het standpunt van de arbeidersklasse of vanuit het gezichtsveld van de arbeidersdemocratie. Waar hij zich zorgen over maakt, dat is het zonder wrijving of incidenten functioneren van de bestaande maatschappij en de bestaande orde.

Dat hij tegenover die maatschappij en tegenover die orde uiterst kritisch staat kan niet betwist worden. Maar zijn kritiek is een kritiek op basis van die bestaande maatschappij zelf. Marcel van Dam is de meest radikale woordvoerder of één van de radikaalste woordvoerders van de officiële, dat wil zeggen de b u r g e r l i j k e oppositie. Dat zijn blik niet verder reikt dan de burgerlijke horizon blijkt onder meer uit zijn vrees voor ongrijpbare, ongeorganiseerde groepen, uit 't feit dat hij niettegenstaande zijn bittere kritiek op het parlement toch beslist niet voor een anti-

parlementariër wil worden gehouden, uit 't feit ook dat hij wel felle kritiek op z'n eigen partij en haar Kamerfractie heeft, maar geen ogenblik op de gedachte komt dat al hetgeen hij aan die beiden kritiseert een regelrecht gevolg is van haar burgerlijk wezen. Indien het misschien waar mag zijn dat hij verder kijkt dan de meeste vertegenwoordigers van de burgerlijke samenleving, wat er voorbij die samenleving of achter die samenleving opdoemt ziet hij niet. En hij mag dan weliswaar de verschijnselen die hij waarneemt als een klassenstrijd definiëren, hij geeft er geen ogenblik blijk van dat hij 't klassenkarakter van de samenleving waarneemt. Een belangrijke - in het tv-programma gestelde - vraag als: hoe democratisch is de democratie? kan hij dan ook, naar hijzelf heeft toegegeven, niet beantwoorden. Hij schijnt in de verste verte niet te beseffen, dat men die bewuste vraag alleen maar met een t e g e n v r a a g beantwoorden kan: Welke democratie bedoelt u, meneer Van Dam? En hoe democratisch voor wie? Wat zegt u? Begrijpt u de bedoeling van deze tegenvragen niet? Daarvan hadden we al zo'n vermoeden.

=====

O V E R S C H I J N E N W E Z E N V A N D E P . v . d . A .

Onze lezers zullen zich ongetwijfeld nog wel herinneren, dat wij in de loop van 't vorige jaar uitvoerig aandacht hebben besteed aan wat algemeen en terecht werd aangeduid als 'de crisis van, of binnen de PvdA'. Ons betoog kwam in het kort hierop neer, dat deze 'krisis' voortspoot uit het verschil tussen schijn en wezen.

Evenals de vooroorlogse S.D.A.P., waarvan zij de direkte erfgename is, s c h i j n t de Partij van de Arbeid bij uitstek de vertegenwoordigster van de arbeidende klasse te zijn. Maar evenals die S.D.A.P. en evenals de Vrijzinnig Democratische Bond van voor de oorlog, waarvan zij eveneens de direkte erfgename is, funktioneert de PvdA i n w e z e n als een radikale b u r g e r l i j k e beweging, die kan worden beschouwd als de exponent van het moderne kapitalisme.

Zolang dit wezen verborgen blijft, min of meer verborgen blijft, achter de zorgvuldig gehandhaafde schijn behoeven de politieke kopstukken van de PvdA zich weinig zorgen te maken. Zodra echter, door welke omstandigheden ook, de schone schijn verbleekt worden de crisisverschijnselen zichtbaar.

Van dat laatste is sprake geweest nadat in de zomer van 1981 't tweede kabinet-Van Agt was gevormd, bestaande uit ministers van het CDA, D '66 en de PvdA. Dat er ook vertegenwoordigers van de Partij van de Arbeid tot de regering toetraden was een logisch gevolg van wat wij zojuist als haar w e z e n hebben aangeduid. Dat er van meet af aan binnen de partij ook stemmen opgingen die zich tegen regeringsdeelname verzetten, was een al even logisch gevolg van de s c h i j n , waardoor zowel binnen als buiten de partij niet weinigen werden en worden verblind.

Toen 't tweede kabinet-Van Agt, waaraan de taak was toebedeeld de be-

langen van 't kapitalisme in krisistijd te behartigen, de ene impopulaire, dat wil zeggen tegen de belangen der arbeiders gerichte, maatregel na de andere in het vooruitzicht stelde 1), nam in de Partij van de Arbeid de kritiek op de regeringsdeelname voortdurend toe. Velen zullen zich ongetwijfeld de televisie-opnamen herinneren die toonden hoe het PvdA-Kamerlid Elske ter Veld in de ene politieke vergadering na de andere in het nauw werd gedreven door woedende of teleurgestelde arbeiders, die de koers van "hun" bewindslieden als Den Uyl, Van Thijn en anderen niet meer konden en wilden volgen en voor wie de "socialistische" schijn plotseling was weggevallen.

Deze ontwikkeling leidde ertoe dat de PvdA bij de Statenverkiezingen van 1982 een verpletterende nederlaag leed, welke haar stellig nog lang zal heugen. Doch van die nederlaag wist de partij zich in bijzonder korte tijd volledig te herstellen nadat haar ministers niet al te lang na deze Statenverkiezingen hun ontslag hadden aangeboden. Dat herstel kan naar onze mening maar op één manier worden verklaard: het blote feit van dat ontslag werd door de traditionele kiezers van de PvdA aldus geïnterpreteerd, dat de arbeidersvijandige koers van het kabinet de zogenaamd "socialistische" bewindslieden tenslotte toch te gortig was geworden.

Wat er gebeurde kwam hierop neer, dat de schijn gered werd door de schijn. De kiezers die vonden, dat *"een minister van de PvdA niet in het bewuste kabinet kon zitten"*, dachten dat "hun" ministers dat uiteindelijk ook hadden gevonden. Maar dat léék alleen maar zo doordat zij, om een geheel andere reden, hun ontslag aanboden. De ministers vonden dat ze best met het CDA en met D '66 konden regeren. Maar ze hadden inmiddels ontdekt, dat minister-president Van Agt dat niet vond. De PvdA-ministers wilden van het begin af aan niets anders dan *"het tweede kabinet-Van Agt een eerlijke kans geven"*. De heer Van Agt zelf was daar allerminst op uit. Langzaam en zeker werkte hij de ministers van de PvdA eruit. Deze van hun kant zagen geen enkele reden waarom de regerende coalitie uit elkaar zou vallen, afgezien dan de duidelijke tegenwerking van de premier.

Begin februari publiceerde 't weekblad *"Vrij Nederland"* een groot interview met de heer Van Agt, waarin deze te kennen gaf dat hij zijn tweede kabinet (met PvdA en D '66) nimmer had zien zitten en dat de looper naar de VVD al uitlag nog eer dit kabinet tot stand kwam. Hebben de voormannen van de PvdA na de publikatie van dat interview geprotesteerd en om het hardst geroepen, dat zij hun portefeuilles ter beschikking stelden omdat zij wensten te breken met Van Agt? Welnee, ze verklaarden triomfantelijk, bij monde van de heer Ed van Thijn, dat de heer Van Agt met deze woorden bevestigde wat zij al voortdurend hadden betoogd, namelijk dat hij met hen wenste te breken en niet omgekeerd.

Wie de PvdA beschouwt als een "socialistische" partij of op z'n minst als een "arbeiderspartij" zal het zonderling toeschijnen, dat het geenszins háár ministers waren die de breuk in het tweede kabinet-Van Agt veroorzaakten. Wie daarentegen oog heeft voor het wezenlijk b u r g e r -

1) We willen hiermee geenszins zeggen dat andere kabinetten een andere taak hadden. Iedere regering dient de belangen van de heersende klasse. Dat geldt voor 't kabinet-Den Uyl niet minder dan voor het kabinet-Van Agt-Wiegel of het kabinet dat de heer Lubbers heeft gevormd.

lij k karakter van de z.g. Partij van de Arbeid zal daar niet zo verwonderd over zijn.

Maar, zo zal men wellicht vragen, als de PvdA in wezen een burgerlijke partij is, waarom wilde de heer Van Agt dan zo nodig van haar bewindslieden af? Het antwoord luidt, dat de PvdA het kapitalisme van morgen vertegenwoordigt, het CDA - en zeker het door Van Agt geleide CDA - daarentegen het kapitalisme van gisteren. Dat feit vormt de oorzaak van een politiek konflikt, waarbij noch "socialistische beginselen", noch de belangen van de arbeiders een rol hebben gespeeld.

OP HET 'CARRIÈRE - PAD' EN HOE

Dezer dagen lazen we in een krant weer eens de zoveelste ontboezeming waarin de gebruikelijke tol werd betaald aan de hardnekkige mythe omtrent de mei-gebeurtenissen van 1968 in Frankrijk. Het was weer het oude liedje: voor de klassenstrijd van 9 miljoen Franse arbeiders had de journalist in kwestie geen enkel oog, de ietwat tumultueuse knokpartijen tussen de Parijse politie en de studenten van de Parijse universiteit, die 'de verbeelding aan de macht' wilden helpen werden '*de ritselende revolte van 1968*' genoemd. In de bewuste ontboezeming werd overigens die 'ritselende revolte' bepaald niet overschat. Terecht: naast de strijd van de Franse arbeiders die de fabrieken bezetten was de puur politieke aktie van de studenten nauwelijks van betekenis. En het is volkomen juist, dat de deelnemers aan het studententumult naderhand '*in grote meerderheid het carrière-pad kozen*', zoals in het bewuste krantenstukje werd vermeld. De schrijver mag dan wel geen oog hebben gehad voor wat zich in de bedrijven en in bepaalde industriegebieden van Frankrijk afspeelde, voor wat de studentenrevolte in feite betekende gaf hij blijk van een scherp oog.

Hoe scherp wel, bleek, eveneens dezer dagen uit een interview van een medewerker van de International Herald Tribune met Daniel Cohn-Bendit, die in de meidagen van 1968 één van de studentenleiders was, daarvóór nauw samenwerkte met de min of meer anarchistische groepering *Noir et Rouge* en die van mening was, dat hij '*de arbeiders moest leren hoe zij de klassenstrijd moesten voeren*' 1). Van dat alles heeft hij tegenover de verslaggever van de Amerikaanse krant met geen woord gerept. Waarover hij wel het een en ander opmerkte, dat was datgene wat hij graag in het leven zou bereiken. Het liefst, zo gaf hij te kennen, zou hij m i n i s t e r willen worden.

Minister, ziedaar 't ambitieuze ideaal van één dergenen die de collega's in de steek liet om de arbeiders de juiste weg te wijzen. Het is iets, dat ons niet in het minst verbaast. Integendeel, het is iets dat we even voorspelbaar als typerend vinden voor dit soort lieden, die anders dan onze hierboven geciteerde journalist gelooft, wel jong en heftig waren, maar bepaald n i e t 'socialistisch' en die volstrekt niets te maken hadden met de strijd van de werkende klasse.

1) Aldus hebben wij het Cohn-Bendit zélf horen verkondigen.

OP NIEUW BLEKEN DE BRITSE ARBEIDERS

STERKER DAN DE BRITSE REGERING

Op 19 januari van dit jaar bracht 't Britse dagblad *The Times* de eerste minister mrs. Thatcher in herinnering dat niet weinigen van haar voorgangers, doorgaans tot hun schade en schande, de kracht van de arbeidende klasse te bespeuren kregen. Callaghan was in 1979 machteloos tegenover de stakende vrachtwagenchauffeurs; Heath brak z'n politieke nek door het optreden van de mijnwerkers in 1972 en 1974; Harold Wilson verloor z'n gezicht bij een actie van de zeelieden in 1966; hetzelfde overkwam Anthony Eden in 1955 door de strijd van het spoorwegpersoneel en Attlee raakte in 1948 en 1949 in een bitter konflikt met de dokwerkers. De onuitgesproken vraag daarbij was natuurlijk deze, of mrs. Thatcher op háár beurt wellicht op soortgelijke wijze haar politieke carrière op het spel zou zetten met een overeenkomstig resultaat.

Aanleiding was een dreigende staking van de 29.000 arbeiders bij de waterleiding en de riolering. In de jaren '70 was hun loon voortdurend achtergebleven bij 't loon van arbeiders in andere openbare nutsbedrijven zoals gas en elektriciteit. In 1980 en in 1981 kon een landelijke staking van de waterwerkers nog maar net worden voorkomen. Toen in november 1982 bij het gebruikelijke loonoverleg de *National Water Council* een loonsverhoging van 6% aanbood waren er nog geen voortekenen van een dreigend konflikt. Dat beeld wijzigde zich volkomen toen dat aanbod onder sterke druk van de regering werd teruggenomen en men de arbeiders te verstaan gaf, dat het hoogste en laatste bod niet meer zou kunnen bedragen dan 4%.

De bonden, die 15% gevraagd hadden, maar voorbereid waren op een loven en bieden en uiteindelijk een voor alle partijen aanvaardbaar compromis, waren woedend over wat zij als "*klinkklare regeringsbemoeienis*" beschouwden. De vakbondsleden waren nog veel bozer en gaven blijk van een strijdvaardigheid, die niet alleen de overheid en het publiek, maar ook de bestuurders verraste. Met de hete adem van de arbeiders in hun nek konden de bestuurders niets anders doen dan hardnekkig aan hun eis van 15% vasthouden. Met de hardnekkigheid die karakteristiek is voor *de ijzeren dame*, hield de regering (en dus de *National Water Council*) vast aan het maximum van 4%. De bestuurders van de drie betrokken vakbonden kwamen daarop tot de konklusie, dat harde actie de enige mogelijkheid was om uit de impasse te geraken.

Nadat de leden zich met 4 tegen 1 voor stakingsactie hadden uitgesproken ging een landelijke oproep daartoe uit. De staking zou beginnen en begon ook inderdaad op zondag 23 januari om middernacht. Een weigering om overwerk te verrichten ging er op vrijdag 21 januari aan vooraf. Tot op het allerlaatste moment echter werden pogingen ondernomen om een ernstig konflikt te vermijden. In het weekeinde van 22 en 23 januari spraken officiële bemiddelaars afzonderlijk met beide partijen. 't Was een marathon-overlag, dat uiteindelijk niets opleverde ofschoon de *National Water Council* op het nippertje met een nieuw bod kwam en ofschoon de vakbondsbestuurders toen puntje bij paaltje kwam bepaald niet stonden te trappelen om zich in het gevecht te storten 1).

In vele, niet in alle, opzichten leek de staking van de waterwerkers

op de mijnwerkersstaking van 1972. Op een enkel punt vertoonde zij ook gelijkenis met de poststaking van 1971. Net de laatste had de aktie bij de waterleiding en de riolering dit gemeen, dat de betrokken vakbondsleden nog nooit eerder in staking waren gegaan. Zowel voor de bestuurders als voor mevrouw Thatcher was dat een reden om aan te nemen, dat zij wel spoedig het hoofd in de schoot zouden leggen. Maar dat bleek een misrekening. Wat betreft de overeenkomsten met de strijd van de mijnwerkers: evenals hun stakingsaktie is ook die van de waterwerkers door de vakbeweging geproklameerd. De mijnwerkers ontwikkelden toendertijd hun eigen strijdmethoden en laptten de officiële taktiek van de organisatie aan hun laars. Dat hebben de waterwerkers maar op zeer beperkte schaal en in enkele gevallen gedaan. Het was een aanwijzing, dat het eveneens die kant op zou zijn gegaan als de staking nog langer zou hebben geduurd. Dat het er niet op grote schaal van is gekomen houdt mogelijk niet alleen met de kortere duur van de staking verband maar ook hiermee, dat de mijnwerkersleiders in '72 een kompromisvoorstel aanvaardden, dat werd afgewezen door de kompels die van dat ogenblik af hun eigen weg gingen. De leiders van de waterwerkers zijn op dergelijke kompromisvoorstellen niet ingegaan. Mogelijk hebben zij daarvoor een grotere greep op de achterban gehouden.

De grootste overeenkomst tussen de mijnwerkersstaking van genoemd jaar en de waterstaking echter is gelegen in de grote bedreiging die ervan uitging voor de regering, voortspruitend uit de omstandigheid dat zowel de kompels als de waterwerkers tot de arbeiders in sleutelindustriën behoren en hun akties onmiddellijk leiden tot een verlamming van de ekonomie en van het openbare leven. Vandaar de waarschuwing van *The Times* aan de premier; vandaar dat tijdens debatten in het Lagerhuis met nadruk op de ernst van de situatie werd gewezen; vandaar dat - net als premier Heath destijds in '72 - mevrouw Thatcher tenslotte een verpletterende nederlaag heeft geleden.

Tijdens het Lagerhuisdebat op de eerste dag van de staking werd die nederlaag al voorspeld en werd tegelijkertijd de oorzaak ervoor aangegeven. Tegenover zwakke groepen, zoals de gezondheidswerkers, kan de regering zonder veel moeite voet bij stuk houden, zei mrs. Shirley Williams. Komen echter arbeiders in aktie die kracht kunnen ontwikkelen dan geeft de regering toe. Hoe juist ze had gezien bleek 31 dagen later.

Heath verklaarde in 1972 dat hij niet voor de mijnwerkers zou kapitulieren, mevrouw Thatcher verkondigde, toen de aktie al diverse dagen aan de gang was, dat ze *"het gevoel had, dat de regering dit gevecht zou winnen"*. De *Sunday Times*, waaruit we haar woorden citeren, tekende er bij aan, dat het inmiddels al duidelijk was geworden, dat *"de tijd niet voor de regering werkte"* 2).

De 12% loonsverhoging die de waterwerkers tenslotte uit de bus hebben gesleept is niet - zoals sommige kranten beweerd hebben - de eerste bres in de loon- en inkomenspolitiek van de regering. De eer die te hebben geschoten, komt toe aan de dokwerkers van Liverpool, enkele jaren geleden. Maar dit succes van de waterwerkers is wél de grootste bres tot dusver en het is daarom zo'n gevaarlijke bres, doordat in de publieke sektor andere loononderhandelingen aan de gang zijn, waarop deze afloop van de waterstaking niet zonder invloed zal wezen. Na de aktie van de Liverpoolse dokwerkers moest mevrouw Thatcher - die verklaard had niet te zullen wijken - een paar passen terug doen. Maar het waren kleine passen en haar echec was tamelijk gauw vergeten. Nu verwachten vrijwel alle kommentatoren dat de uit-

komst van deze waterstaking nog heel wat - voor de regering hoogst onaangename - nasleep zal hebben. Wat, indien ander overheidspersoneel zich even strijdbaar of nóg strijdbaarder toont dan de waterwerkers?

The Times schreef op 19 januari, dat het bij konflikten van deze omvang en met strijdenden die een sleutelpositie innemen, altijd gaat om de vraag, die Heath in 1974 aan de vooravond van vervroegde verkiezingen stelde, de vraag namelijk "Wie regeert het land?" De mijnwerkers maakten toen duidelijk, dat Heath dat in elk geval niet zou zijn. De staking die toen tot zijn val leidde - een echo van de staking van 1972 - is voor mevrouw Thatcher altijd een traumatisch iets geweest, een klip, waarop zij in geen geval wou stranden. Maar in Groot-Brittannië vraagt men zich thans af wat of er zal komen ná deze staking die zo sterk herinnert aan de eerste mijnwerkersstaking onder Heath. Zullen er stakingen van andere categorieën volgen, die dan als twee druppels water op de tweede mijnwerkersstaking (die van 1974) lijken? En zullen de gevolgen daarvan voor mevrouw Thatcher dezelfde zijn als die voor Heath indertijd? Het zijn vragen waarop niemand het antwoord weet. Maar waarover velen in Engeland het wél eens zijn is dit, dat de jongste waterstaking, zo die harder (lees: niet volgens de code van de bonden) zou zijn geweest, mogelijk nu al tot de val van de huidige regering zou hebben geleid.

Aan de vooravond van de staking stelde *The Times* op bezorgde toon de vraag of de waterwerkers tot het uiterste zouden gaan. Nu de staking achter de rug is, kan worden vastgesteld dat ze dat niet gedaan hebben. Maar ook zonder dat is wel duidelijk gebleken wie de sterkste is.

-
- 1) Volgens een verslaggever van *The Times* waren de vakbondsleiders in hun hart bezorgd over de eventuele gevolgen van een landelijke staking. Een andere verslaggever van hetzelfde dagblad schreef, dat tijdens een pauze tussen de bemiddelingsbesprekingen een vakbondsleider in vertrouwde kring te kennen gaf, dat de staking niet gemakkelijk zou kunnen worden afgelast. (*The Times* van resp. 18 en 24 januari '83). Een en ander bevestigt de indruk, dat de bestuurders ook bij dit konflikt de gedrevenen waren, de arbeiders degenen die dreven.
 - 2) *The Sunday Times* van 30 januari 1983.

=====

LOSSE NOTITIES OVER DE KRISIS VAN DE KAPITALISTISCHE EKONOMIE (4)

In ons vorige opstel over de kapitalistische crisis 1) hebben wij gekonstateerd, dat er bij kapitalistische produktie op uitgebreide schaal altijd méér waren, altijd méér goederen, door verbruikers uit de markt wor-

1) "Daad en Gedachte" van februari 1983, blz. 10 e.v.

den genomen dan voorheen, dat wil zeggen tot op dat tijdstip, het geval was. We hebben ook gekonstateerd dat zij *n i e t* uit de markt worden genomen door de tot dan toe in de produktie of in de dienstensektor werkzame arbeiders, noch door de heersende klasse, maar door categorieën die voorheen niet als loonarbeider werkzaam waren. Het is een ontwikkeling die voortspruit uit het feit, dat het kapitaal - zolang het niet door crisis wordt geteisterd - voortdurend behoefte heeft aan nieuwe arbeidskrachten.

Het kapitaal biedt nieuwe categorieën arbeiders de mogelijkheid zich voedsel, kleding, enz. te verschaffen omdat het door gebruik te maken van hun arbeidskracht een vergrote produktie wil bereiken. Omgekeerd is 't zo, dat nieuwe categorieën arbeiders zich kunnen voeden, kleden, enz. als gevolg van een vergrote produktie.

Door de invoering van de moderne techniek met haar massa-produktie, waarbij een groot aantal, relatief goedkope, goederen kunnen worden voortgebracht in betrekkelijk korte tijd, kon de behoefte aan een vergrote produktie veel sneller worden bevredigd dan in vroegere maatschappijvormen. Vandaar dat onder het kapitalisme de bevolkingsgroei zich voltrekt in een tempo, waarmee het tempo van de bevolkingsgroei in het verleden zich eenvoudig niet kan meten.

Op het gebied dat door de huidige grenzen van Nederland wordt omsloten, woonden in de 9e eeuw niet meer dan 500.000 mensen 2). In 1514, dat wil zeggen: ruim zes eeuwen later, was de bevolking op dit gebied nog niet eens verdubbeld. Een kleine drie eeuwen later, in 1795, woonden er krap $2\frac{1}{2}$ maal zoveel mensen als in 1514; in 1840 woonden er ruim driemaal en in het jaar 1880 ruim $4\frac{1}{2}$ maal zoveel. Daarna, in de veertig jaar tussen 1880 en 1920, werd de Nederlandse bevolking bijna verdubbeld. In vier decennia nam ze toe van dik vier tot zowat zeven miljoen. In de zes decennia die daarop volgden is ze nog eens met circa zeven miljoen toegenomen. In landen als Groot-Brittannië, België, Frankrijk en Duitsland vertoont de bevolkingsgroei een overeenkomstig beeld, zij 't dan dat de versnelling van het tempo op een vroeger tijdstip begint doordat het kapitalisme er eerder tot ontwikkeling komt.

Deze door het kapitalisme teweeggebrachte bevolkingsgroei in 't algemeen is een groei van de beroepsbevolking in het bijzonder en groei van de beroepsbevolking komt neer op een groei van de arbeidende klasse. Haar aanwas, zo schreven wij in ons februarinumnummer, wordt uit de arbeidende klasse zelf gerekruteerd en stelt de produktie van een grotere hoeveelheid konsumptie- oftewel verbruiksgoederen voorop. Dat lokte - eerder al - de begrijpelijke vraag uit, of deze 'aanwas' dan *n i e t* 'konsumeerde' voordat hij in het arbeidsproces werd opgenomen. Ons antwoord luidde: natuurlijk wel: via de lonen van vader, van moeder, of van beiden. Kijken we echter naar de beginperiode van 't kapitalisme, de periode waarin er een bijkans onvoorstelbare rooibouw op de arbeiders werd gepleegd, dan zien we dat het loon van de vader, en zelfs het loon van de ouders, al spoedig ontoereikend is om de behoeften van de kinderen te bevredigen en dat deze al op 4 of 5-jarige leeftijd de fabriek ingaan. De vraag of zij *'eer ze als*

2) De cijfers betreffende de bevolkingsgroei zijn ontleend aan prof. dr. H. Blink, *"Opkomst van Nederland als economisch-geographisch gebied van de oudste tijden tot heden"*, Amsterdam 1925, blz. 101 en 103.,

loonarbeider werkzaam zijn soms niet konsumeren', kan voor wat hun betreft met 'nauwelijks' worden beantwoord.

Op een later tijdstip in de historie, bijvoorbeeld wanneer er sprake is van leerplicht tot het zeventiende of achttiende jaar, duurt het heel wat jaren langer eer de arbeidersjeugd bij de produktie wordt ingeschakeld. Maar voor de kwestie die ons hier bezighoudt maakt dat geen verschil uit. Zowel in de tijd van de kinderarbeid als in het begin van de 20ste eeuw of nu heeft de jeugd gebruiksgoederen nodig om in leven te blijven 3) en het simpele feit dat de jeugd bestaat, betekent dat er méér goederen dan voorheen verbruikt worden. Wie er zich rekenschap van geeft, dat deze jeugd zo- wat 30 à 40% van de bevolking uitmaakt, zal gemakkelijk inzien dat het om aanzienlijk méér goederen gaat. Maar hoe dat ook zij, eer ze 'gekonsumeerd' worden dienen die goederen geproduceerd te zijn.

Zowel in de periode van de kinderarbeid als in welk daaropvolgend tijdvak ook, worden die goederen uit de markt getrokken door middel van geld, dat *variabel kapitaal* is en als *loon* verstrekt wordt. Zolang er sprake is van kinderarbeid, gaat het om loon dat de kinderen zelf verdienen. Later wordt hun levensonderhoud uit vaders loon bekostigd. Als dat het geval is, is de tijd dat er roofbouw op de arbeidskracht gepleegd wordt voorbij. De arbeidslonen zijn hoger geworden; de arbeidsproduktiviteit is gestegen; de arbeidersjeugd krijgt meer onderwijs omdat de technische verbetering van het produktie-apparaat dat vereist. De loonstijging van de vader is een voorschot op datgene wat de kapitalist aan waarde en meerwaarde terug zal krijgen, in de naaste toekomst van de vader, in wat verdere toekomst van diens kroost dank zij het feit, dat de produktiviteit van de arbeid toeneemt.

Dit echter is de algemene tendens van de kapitalistische produktiewijze, dat met de stijgende produktiviteit van de arbeid, de stijgende massa meerwaarde, de steeds in omvang en tempo toenemende akumulatie van kapitaal, de *winstvoet* kleiner wordt, anders gezegd: het *winstpercentage* daalt. Als gevolg daarvan wordt er geen nieuw kapitaal in de produktie gestoken, geen nieuw *konstant kapitaal*, geen nieuw *variabel kapitaal*. In een der voorafgaande beschouwingen hebben we reeds gezien, dat de vermindering van het variabele kapitaal tot ontslag van arbeiders leidt. Het leidt er natuurlijk ook toe, dat zij die op een gegeven moment datgene zouden gaan vormen wat wij '*de nieuwe categorie arbeiders*' hebben genoemd, niet in het produktieproces worden opgenomen. Reeksen 'schoolverlaters' komen eenvoudig niet aan de bak. De snelle kapitaalsakkumulatie, door de arbeidende klasse geproduceerd (en tegelijkertijd gevolg én voorwaarde van haar eigen getalstoename) voert tot overtolligheid van arbeiders, tot een relatieve overbevolking in verhouding tot het kapitaal. Hier hebben we te maken met de specifieke, aan het kapitalisme eigen bevolkingswet. Voor zover zij zich in de vorm van stijgende werkloosheid manifesteert is zij niet anders dan een bijverschijnsel van de akumulatie van het kapitaal, waarin het telkens opnieuw optreden van een crisis ligt besloten.

+ +
+

Uit het bovenstaande volgt, dat, gelet op de voortdurende en snelle,

3) Dat velen niet in leven zijn gebleven kan hier buiten beschouwing blijven.

zowel door het kapitalisme vereiste als door het kapitalisme mogelijk maakte bevolkingsaanwas, het bij nader inzien niet zo moeilijk valt om te begrijpen, dat er bij produktie op uitgebreider schaal altijd meer goederen worden geproduceerd dan in een voorafgaande produktieperiode. Het probleem is niet d a t de produktie voortdurend de (voorafgaande) 'konsumptie' overtreft en de vraag door wie dan wel het 'overschot' aan geproduceerde goederen wordt afgenomen is, naar we hopelijk hebben aangetoond, evenmin moeilijk te beantwoorden. De ernstigste moeilijkheid schuilt ergens anders. De waren, die door de kategorie 'nieuwe arbeiders' worden gekocht, kunnen door hen gekocht worden doordat zij direkt of indirekt loon ontvangen. Dat loon, zo weten we, is 't *variabele kapitaal* van de ondernemer. Die beschikt daarover doordat bij verkoop van het produkt de *warenvorm* van zijn kapitaal weer plaats maakt voor de *geldvorm*. Verkoopt hij dezelfde hoeveelheid waren als in de voorafgaande produktieperiode, dan beschikt hij over het geld voor de ongestoorde voortgang van de bestaande produktie, voor de loonbetaling ook aan de arbeiders die hij reeds in zijn dienst had, niet nog over het geld voor de loonbetaling aan n i e u w e arbeiders. Om die laatste hoeveelheid geld te verkrijgen moet hij ook nog verkopen wat er méér geproduceerd is. De afnemers van dat meer geproduceerde zijn de arbeiders van de 'nieuwe kategorie', die echter alleen maar afnemen kunnen wanneer ze over loon beschikken, dat de ondernemer pas als variabel kapitaal verkrijgt wanneer hij datgene wat zij met dat loon nog kopen m o e t e n reeds verkocht h e e f t . Rara, hoe kan dat?

Het antwoord is, dat dit ook inderdaad niet zou kunnen indien de werkelijkheid overeen zou stemmen met het simpele, terwille van een goed begrip gehanteerde voorbeeld van één bepaald kapitaal dat, gesplitst in konstant en variabel kapitaal, gebruikt wordt om machines, grondstoffen enz. en arbeidskracht te kopen, vervolgens één bepaalde waar op de markt brengt die bij verkoop, in de geldvorm, de waarde van het voorgeschoten kapitaal plus de meerwaarde oplevert. Waarmee we in de werkelijkheid te doen hebben is niet slechts de produktie op uitgebreider schaal, maar het totale proces van de kapitalistische produktie, waarin niet één kapitaal, maar vele kapitalen werkzaam zijn, waarin sprake is van zéér verschillende en van duur ongelijke produktietijden en waarin bovendien niet slechts een 'overschot' aan verbruiksgoederen maar (uiteraard) ook een overschot aan kapitaalgoederen wordt geproduceerd. Wat, afgaande op een vereenvoudigd beeld van de kapitalistische samenleving, op het eerste gezicht een onmogelijkheid schijnt, blijkt, zodra met de gekompliceerdheid van die maatschappij rekening wordt gehouden, wel degelijk mogelijk, wanneer een crisis althans geen roet in het eten gooit. Op de gekompliceerde werkelijkheid zullen we derhalve in een volgend opstel ingaan.

=====

Aan de lezers

Er zijn nog steeds lezers die nog geen bijdrage voor het jaar 1983 hebben overgemaakt. Zij worden wel verzocht dat alsnog snel te doen.

S J O N G E , D I E ' W E T E N S C H A P P E R S ' T O C H

Onlangs is er in de Verenigde Staten een boek verschenen met bijdragen van vijftien verschillende zogenaamde 'wetenschappelijk' geschoolden. De titel luidt "Wat Als? Verkenningen in sociaal-wetenschappelijke fictie". Elk van de auteurs houdt zich daarin bezig met de vraag, hoe of de geschiedenis wel zou zijn verlopen indien er dit of dat gebeurd was inplaats van datgene wat werkelijk heeft plaats gevonden. Wat als Hitler vóór de Amerikanen over de atoombom zou hebben beschikt? Wat als Napoleon in 1812 géén veldtocht in Rusland zou zijn begonnen? Wat indien tijdens de tweede wereldoorlog niet Pius XII maar de apostel Petrus als Paus in Rome zou hebben gezeteld?

Hebben die dik betaalde 'wetenschappers' niets beters te doen, zult u wellicht vragen. Kennelijk niet. Heeft het zin om aan hun nutteloze fantasieën aandacht te besteden? Nauwelijks, maar in één bepaald opzicht toch wel degelijk. Hun bespiegelingen naar aanleiding van iets wat niet gebeurd is tonen namelijk haarscherp aan wat voor zonderlinge denkbeelden sommigen huldigen omtrent datgene wat wél gebeurde.

Een duidelijk voorbeeld is Roger Masters, hoogleraar aan de universiteit van Dartmouth, die beweert dat zonder Napoleon's nederlaag tegen Rusland Parijs het politieke hart van de westelijke wereld zou zijn geworden en Frankrijk een wereldrijk inplaats van Engeland. Alsof de Britse wereldheerschappij gedurende de 19e eeuw op het slagveld van Waterloo tegen de reeds verzwakte en tanende macht van Bonaparte werd bevochten inplaats van te berusten op de vruchten der indsutriële revolutie die Groot-Brittannië tot het eerste modern-kapitalistische land ter wereld maakte.

Nog veel zonderlinger maakt het Kenneth Minogue van de London School of Economics. Die vraagt zich af wat of er zou zijn gebeurd indien Karl Marx op 29-jarige leeftijd zou zijn verdronken. Dan zou men, aldus z'n konklusie, een wereld hebben gekend waarin de arbeiders niet tot revolutie zouden zijn geïnspireerd.

Deze 'wetenschapper' schijnt dus in alle ernst te geloven, dat Marx *"de arbeiders tot revolutie inspireerde"*. Hij heeft er geen flauwe notie van, dat niet Marx de arbeiders 'inspireerde' - als men het ten onrechte zo noemen wil - maar dat omgekeerd de arbeiders hém hebben geïnspireerd. Minogue schijnt niet te weten, dat de klassenstrijd, direkt gevolg van de kapitalistische maatschappijverhoudingen, al werd gevoerd toen Marx nog in de wieg lag, ja zelfs eer hij werd geboren. Hij schijnt evenmin te weten dat deze klassenstrijd eer hij door Marx werd bestudeerd al door verscheidene anderen werd waargenomen en beschreven. Hij heeft er geen enkel begrip voor dat niet Marx' geschriften de klassenstrijd hebben beïnvloed, maar dat de klassenstrijd van invloed was op datgene wat Marx schreef.

Wat, vragen wij op onze beurt, zou de 'wetenschap' voor verlies hebben geleden indien de bewuste auteurs nu eens niet op kosten van de gemeenschap op de kollegebanken zouden hebben kunnen zitten? Precies: geen enkel.

=====